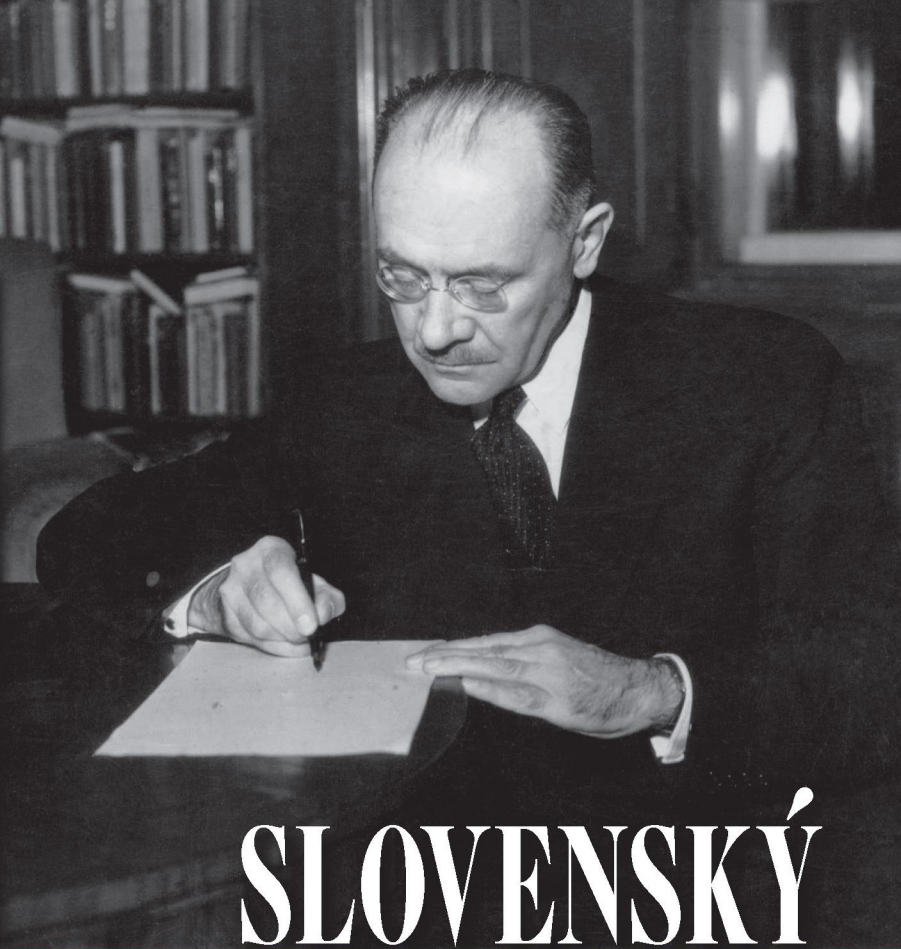

SLOVENSKÝ PERIKLES

**Náčrt životnej cesty Milana Hodžu,
prvého slovenského predsedu vlády ČSR**

ALENA BARTLOVÁ – IVAN THURZO

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

ALENA BARTLOVÁ – IVAN THURZO

SLOVENSKÝ PERIKLES

**Náčrt životnej cesty Milana Hodžu,
prvého slovenského predsedu vlády ČSR**

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Copyright © Alena Bartlová a Ivan Thurzo 2008

Cover desing © Dušan Babjak 2008

Preface Jozef Škultéty

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,

Bratislava

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR
a nadácií Michala Kováča a Emílie Kováčovej

YDAVATELSTVO

SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV, spol. s r. o.

Alena Bartlová – Ivan Thurzo: Slovenský Perikles

Vedecý redaktor Július Bartl

Zodpovedná redaktorka Natália Rolková

Fotoprílohy pochádzajú z Archívu Slovenskej národnej knižnice
v Martine (SNK), z Archívu Univerzity Komenského v Bratislave
(AUK) a z Národného archívu Českej republiky v Prahe (NAČR)

Obálka Dušan Babjak

Sadzba a tlač ETERNA Press, s. r. o.

Prvé vydanie

Printed in Slovakia

ISBN 978–80–8061–329–7

Národ krivdou zbitý
len vtedy ožije,
keď ho štítom pravdy
syn vlastný prikryje.

EDIČNÁ POZNÁMKA

Cesty rukopisov k svojim čitateľom sú často veľmi kľukaté. Podobný osud postihol aj rukopis knihy, ktorú práve držíte v rukách. Autor prvej časti titulu *Slovenský Perikles* Ivan Thurzo pripravil vydanie monografie (biografie) o vtedajšom predsedovi vlády ČSR Milanovi Hodžovi k jeho šesťdesiatke. Ako však vieme, pohnuté politické udalosti, Mníchovská konferencia, a následne zmeny na politickej scéne spôsobili, že kniha, napriek tomu, že už bola v štádiu stránkových korektúr, nakoniec nevyšla. Keď sme ju takmer po sedemdesiatich rokoch dostali do rúk, usúdili sme, že vydanie tohto rukopisu bude zaujímavým príspevkom k reflexii bezpochyby jednej z najvýznamnejších slovenských osobností 20. storočia.

Pri príprave koncepcie publikácie sme však narazili na dve úskalia textu. Autor Ivan Thurzo sa venoval len detstvu, mladosti a začiatkom publicistickej a politickej činnosti Milana Hodžu. V úsilí priniesť čo najkomplexnejší pohľad na osobnosť prvého československého premiéra – Slováka sme preto požiadali historičku PhDr. Alenu Bartlovú, CSc. (ktorá sa životom a dielom Milana Hodžu dlhodobo a systematicky zaoberá), aby knihu doplnila (začínajúc kapitolou 14.) aj o jeho pôsobenie po roku 1905, keď sa prvá časť knihy od I. Thurzu (tu na strane 106) končí. Vďaka tomu sa k čitateľom dostáva komplexná monografia, ktorá približuje celý život Milana Hodžu – od genealogických prameňov opisujúcich pôvod jeho rodiny až po jeho smrť v exile v roku 1944.

Okrem toho sme prvú časť knihy (z pera Ivana Thurzu), ktorá, ako sme už spomenuli, vznikla pred sedemdesiatimi rokmi, konfrontovali so súčasným poznáním historickej vedy. Na túto úlohu sa podujal univ. prof. PhDr. Július Bartl, CSc. Podrobil prvú časť knihy vedeckej redakcii a vo vydavateľských vsuvkách,

ktoré prinášame v hranatých zátvorkách priamo v texte i v poznámkach pod čiarou, uviedol na pravú mieru viacero nepresností. Zároveň prešiel aj text Ivana Thurzu jazykovou úpravou, ktorá si vyžiadala viaceré korektúry v súlade so súčasnou normou slovenského pravopisu. Miestami bolo potrebné prispôbiť tiež slovosled, k väčším zásahom v lexike však nedošlo. Text si preto zachoval svoju autenticitu.

Verím, že aj vďaka tejto editorskej a redakčnej práci sa k čitateľom dostane vskutku hodnotná monografia, ktorá zaujímavou formou predstaví širokej čitateľskej verejnosti jednu z najväčších osobností našich dejín.

Roman Michelko
vydavateľ

ÚVOD

O Michalovi Miloslavovi Hodžovi, v nedobrych, nepekných politických pomeroch utrápenom, utýranom, odôvodnene boli povedané Puškinove slová:

„Nie pre svetské nepokoje,
nie pre zisk, nie pre bitky –
my sme narodení pre nadšenie,
pre zvuky sladké a modlitby.“

Áno, v celom Hodžovom živote sa ukazovalo, že jemu, obstupovanému falangami, zástupmi, čatami, bolo radiť, oduševňovať, spravovať, a u nás dostávalo sa mu stávať na čele, alebo na vystavených krídlach, kde biť sa nezdržal sa, a biť sa, na to on nebol narodený.

Mladší brat, Andrej Hodža, sučiansky farár a turčiansky senior, v stoličnom turčianskom výbore v 1870-tych rokoch býval takým rečníkom Slovenskej národnej strany, že proti nemu maďarónska stoličná strana nevedela si rady. Hodža hovorieval len stručne, ani nie prudko, ale proti jeho výrokom, proti jeho súdu nebolo obrany. Stoliční páni pomohli si len tak, že si umienili Andreja Hodžu do stoličného výboru nepripustiť. Na začiatku 80-tych rokov, čo by v obciach pred voľbou akákoľvek bola bývala naša činnosť, naša príprava, Andreja Hodžu vyvoliť už nebolo možné. Zrušili kandidáciu, zrušili voľbu, vôbec sa neostýchali nijakým spôsobom zatvoriť pred Hodžom dvere do stoličného výboru... Trpel Andrej Hodža na ťažký záduch, býval taký sklúčený, že neznámy bol by ho pokladal za ľahostajného k slovenským verejným veciam; ale jeho duša bola stále taká zapálená, že ja, keď som vo svojej mladosti dva roky žil takrečeno po jeho boku, deň čo deň myslel som si, aká škoda pre slovenskú národnú vec, že pre takéhoto človeka nie je poľa.

Milan Hodža, už dva roky ministerský predseda československého štátu, je jeho synom, synom Andreja Hodžu. No a podobnosť medzi otcom a synom až

zvláštna! Keď vidím syna a počúvam ho, každý sval v tvári sa mu pohne tak a každý posunok je navlas taký, ako pamätám to u otca. I z duchovnej stránky: zvláštny otec, zvláštny syn. Vo vysokom postavení, pre štát, pre národ takom dôležitom, vedie si už dva roky tak, že pozorovať to nám Slovákom teplo je na duši. Kto vtedy, keď Milan Hodža ešte teoretizoval, bol jeho kritikom, dnes, keď on koná, je jeho ctiteľom a klania sa mu...

Naša knižka ide z rúk povolaných. Jej autor je vnukom Ďurka Hodžu, tretieho brata Michalovho a Andrejovho – Slováka známeho najmä z rokov 1848 a 1849. V živote Ivan Thurzo prejavil sa už ako človek pôsobiaci podľa tej Štúrovej nauky: tvoriť, nie troviť. Jeho knižka môže byť len dobrá.

Jozef Škultéty,
na Vianoce 1937.

PÔVOD HODŽOVskej RODINY

Na Slovensku sotva nájdeme rodinu, ktorej meno by v ohromnom množstve rodinných slovenských mien bolo také osihotené, že by sa mu bolo treba obávať úplného vyhynutia. Medzi ojedinelé rodinné mená, ktoré v tomto ohľade tvoria výnimku, patrí však nesporne rodinné Hodžovské meno.

Hodžovská rodina podľa starej tradície, prechádzajúcej z otca na syna, odvádza svoj pôvod od istého Ďurčányho, potomka trenčianskej zemianskej rodiny Dzurčánskovcov. Dzurčánskovci mali svoju zemiansku kúriu podľa všetkého v Ďurčinej, neďaleko Rajca, a postupom času, keď bolo maďarizovanie rodinných mien módou medzi uhorskými zemanmi, zmenili si meno na Dzurcsányi. Jeden z týchto Dzurcsányiövcov sa vo vojne proti Turkom dostal do tureckého zajatia spolu s viacerými svojimi krajanmi. Keďže bol obdarený dobrou výrečnosťou a k tomu – ako evanjelik – vyznal sa v Biblii, stal sa v zajatí tešiteľom svojich spoluzajatých, ktorých slovami z Písma svätého obodroval a potešoval. Primerane tomu tešil sa úcte nielen medzi spoluzajatými, ale i medzi Turkami, takže ho vďaka jeho kazateľskej činnosti medzi zajatcami volali hodžom, podľa názvu svojich duchovných, ktorých Turci ešte i dnes nazývajú hodžami. Toto meno nášmu Dzurcsányimu v tureckom zajatí – ako sa povie – celkom prischlo.

Nášmu Dzurcsányimu sa po viacerých rokoch podarilo vyslobodiť z tureckého zajatia. Po príchode domov našiel svoju zemiansku kúriu v rukách príbuzných, ktorí medzičasom boli ho už dali vyhlásiť za mŕtveho a prisvojili si jeho zemiansky podiel. Keďže v tom čase nielen jeho kúria, ale i celé jej okolie bolo odpadlo od evanjelického náboženstva, Dzurcsányi si musel hľadať iný kraj, a to tým skôr, keď jeho príbuzní ho vôbec

nechceli prijať medzi seba. Rozhorčene privolajúc im: „*Keď ma vy teraz nechcete poznať, ja vás nabudúce tiež nepoznám a prestanem byť Dzurcsányim!*“ – odstahoval sa do susedného Turca a na radu svojich známych Turčanov usadil sa v malej hornoturčianskej dedinke Rakši, neďaleko Mošoviec. Keďže v tureckom zajatí i tak mu prischlo meno Hodža, to si teraz naschvál ponechal, zrieknuc sa úplne svojho pôvodného rodinného mena, akoby tým bol chcel zademonštrovať proti nerodinskému konaniu svojich príbuzných.

Dzurcsányi-Hodža musel si, pravda, zabezpečiť životie v novom kraji. Podobral sa teda, ako životaschopný človek, árendovať panský Rakšánovský (Rakssányi) mlyn a oženiť sa, hoci už mal niekoľko krížikov na chrbte, s mladým, šikovným dievčaťom, stal sa zakladateľom terajšej Hodžovskej rodiny, ktorej členovia dedili nielen dar reči a dar ducha svojho predka, ale i lásku k mlynárstvu. Aj dnes sú rakšánski členovia Hodžovskej rodiny mlynármi, opatrujúc verne dedičstvo svojich otcov.

So ženbou Dzurcsányiho-Hodžu súvisí kúsok rodinnej Hodžovskej romantiky. Náš Dzurcsányi-Hodža bol v zajatí celý rad rokov, a keď sa chcel ženiť, bol veru už šedivý. Mladé, duchaplné dievča, keď sa ho opýtal, či pôjde zaň, odpovedalo mu: „*Dám vám, pán Hodža, hádanku, a ak ju rozlúštite, vydám sa za vás!*“ Hádanka znela takto:

„Na streche mráz,
pod strechou dážď,
dnuká hudci hrajú
dievča namlúvajú.
Mlyny stoja,
ak uhádneš, budem tvoja!“

Túto hádanku, ktorá už dnes zovšeobecnela, ale vtedy bola novinkou, pradedo Hodžovskej rodiny uhádol takto: „*Na hlave mám šediny = mráz, oči slzavé = dážď, v prsiach záduch = hudci hrajú, mlyny = pulzy – stoja, – nuž to som ja!*“ A tak do sveta súci Dzurcsányi-

-Hodža zobral sa so šikovným mladým dievčaťom a založili Hodžovskú rodinu, ktorá i po meči i po praslici dala slovenskému národu nejedného osožného a zaslúžilého pracovníka na národa roli dedičnej.

Je ozaj charakteristické pre myšlienkový vývoj potomkov bývalého zemana Dzurcsányiho-Hodžu, že všetci vynikajúcejší členovia Hodžovskej rodiny už od pôvodu aktívne súcili s pospolitým ľudom v boji za jeho ľudské práva, takže už týmto činom upadli do nemilosti pohlavárov zemianstva, cítiaceho v prevažnej väčšine maďarónsky. Známy je napríklad ťažký zápas Michala Miloslava Hodžu v Liptove s maďarónskymi zemanmi, v ktorom prišiel o mikulášsku evanjelickú faru i o zdravie, známe je i žalárovanie jeho brata Ondreja Hodžu počas revolúcie v rokoch 1848 – 1849, keď na sučianskom námestí vysvetľoval zhromaždenému ľudu revolučné zákony a najmä zákon o zrušení poddanstva, a známa je i kalvária tretieho brata, Juraja Hodžu, ktorého turčianski zemianski pohlavári, ako svojho odporcu, nepripustili do nijakého stoličného úradu. O tom, ako neobyčajne sa zaslúžil Ondrejov syn Dr. Milan Hodža o práva ľudu v boji proti maďarskej šľachte, budeme hovoriť na inom mieste. Tak sa zdá, že praotec Hodžovskej rodiny, odhodiac svoje pôvodné zemianske meno, akoby bol zaviazal svojich potomkov, aby boli vždy na strane ľudu v jeho boji proti panskej svojvôli maďarskej panujúcej triedy, ničiteľke i našich slovenských národných snáh.

II.

RODISKO, RODIČIA

V severnom kúte nášho malebného Turca, v kotline medzi pohorím Malej Fatry a Veľkej Fatry, v bez-

prostrednej blízkosti kráľa našich slovenských riek bujného Váhu, sa rozprestiera obec Sučany. Najstaršie pomenovanie Sučian, historicky doložené, je „Suchan“. Z tohto tvaru vznikol časom tvar „Suchany“ a napokon „Sučany“.¹

Sučany mali už v dávnom čase rozličné privilégia, vydané a potvrdené viacerými panovníkmi, o ktoré však neskôr prišli. (Najstaršie privilégium bolo z roku 1381.) Tieto privilégia napomáhali vzrast mestečka. Ale okrem svojich bývalých privilégií sa Sučany môžu odvolávať i na návštevy uhorského kráľa Mateja Korvína (panoval v rokoch 1458 – 1490), ktorý, keď poľoval so svojou družinou v okolí Sklabinského zámku, často počil Sučany svojou prítomnosťou.

Na hornom konci Sučian sa vypína mohutný kamenný útvar, tzv. sučianska Skala, ktorá je tiež historicky pamätná. V dávnom čase zohrávala veľkú úlohu, lebo bola spojovacím miestom medzi Znievskym hradom a dávnyim hradom nad turčianskym Podhradím, kadiaľ (neďaleko Skaly) viedla cesta cez Fatru na Liptov.² [Hradu na sučianskej Skale sa v druhej polovici 15. storočia zmocnili bývalí Jiskrovi kapitáni, ktorí sa stali bratríkmi. Vstúpili do služieb kráľa Mateja, avšak aj toho zradili. Preto kráľ proti nim zasiahol. Bratríci] – podľa ústneho podania – na Skale razili svoje peniaze. Preto, vraj, potom hrad zničilo kráľovské vojsko.³

1 Žilka, Július: *Z minulosti Sučian a ev. a.v. cirkvi sučianskej*. [Prešov 1933], s. 9.

2 Tamže, s. 11 – 21.

3 Sučiansky rodák J. M. Hodža, ev. a. v. farár-senior v. v., brat predsedu vlády Dr. Milana Hodžu a dobrý znalec histórie Sučian mi povedal, že keď talianski robotníci stavali železničný most cez Váh medzi Sučanmi a Turanmi, brali potrebný kameň zo Skaly, pričom našli mnoho strieborných mincí. Tie boli označené dvojitém krížom, písmenami R. K. a levom. To boli znaky jiskrových mincí a mali znamenať „Regio Komorovský“, t. j. panstvo Komorovského. (Peter Komorovský, jeden z vodcov Jiskrovho vojska, bol pánom Likavy, Liptovského Hrádku, lip-tovského Starhradu, Oravského zámku a bol i liptovským a oravským županom. Jeho panstvo bolo teda ozajstným panstvom. – Porovnaj Houdek, Ivan: *Hrad Likava*. In: Zborník Matice slovenskej III, zošit 1

Bratríci, keď boli pánmi Sučian, dostali do rúk i tamojší katolícky kostol, ktorý opevnili. Im sa pripisujú niekdajšie maľby na katolíckom kostole: na jednej strane kostola bol obraz predstavujúci Cyrila a Metoda, a na druhej strane obraz predstavujúci Prokopa Veľkého a Žižku. Rímsko-katolícky farár Paulovics dal však pri renovácii kostola asi koncom minulého storočia oba obrazy zatrieť, prípadne vysekať a zabieliť.⁴

V Sučanoch sa 1. februára 1878 narodil najväčší slovenský dejateľ Dr. Milan Hodža, a to na starej sučianskej evanjelickej fare, kde bol jeho otec Ondrej Hodža evanjelickým farárom a súčasne i seniorom turčianskeho evanjelického seniorátu.

Ondrej Hodža bol synom Jána Hodžu, mlynára z Rakše, ktorého podobizeň možno vidieť temer u všetkých členov Hodžovskej rodiny. Ján Hodža mal piatich synov, z nich dvaja, Ján a Jozef, zostali mlynárčiči v rodnej obci Rakši a traja, Michal Miloslav, Ondrej a Juraj, po skončení stredných škôl išli na evanjelickú teológiu. Michal Miloslav a Ondrej sa skutočne stali kňazmi, Juraj, pre horšiu výrečnosť, nastúpil povolanie svetské (počas Bachovej a Schmerlingovej éry bol notárom v niektorých obciach, potom stoličným prisáznym v Turci).

Ondrej Hodža bol presvedčeným a neohrozeným slovenským národovcom, ktorý sa vedel oduševniť za každú dobrú slovenskú vec tak, ako sa vedeli zachovať i jeho bratia Michal Miloslav a Juraj. Ako mladý kaplán

– 2.) Našlo sa i množstvo malých olovených guliek, o ktorých sa myslelo, že sú to broky, ale znalci ich vyhlásili za amalgám na výrobu peňazí. Z tohto sa usudzuje, že na Skale mohla byť mincovňa na razenie bratrických peňazí. Zo sučianskej Skaly je nielen krásny výhľad na dolný Turiec s Váhom, ale i pekná prechádzka cez štiavnický zámocký park na Sklabinský zámok. Turistom by stálo za to obzrieť si sučiansku Skalu na mieste samom. [Novšie poznatky o tomto období prináša Bartl, J.: *Sučany v dobe feudalizmu do roku 1848*. In: Beláčik, P. a kol.: *Sučany, pamätnica k 35. výročiu SNP*. Martin : OSVETA, 1979, s. 55 – 56.]

4 Žilka, Július: *Z minulosti Sučian a ev. a. v. cirkvi sučianskej*, s. 29. [Maľby (fresky), ktoré spomína Žilka, mohli byť ešte staršieho dáta.]

takmer dva roky pôsobil u svojho brata Michala Miloslava, evanjelického farára v Liptovskom Sv. Mikuláši, kde si svoje národné povedomie dôkladne zoceloval. Do Sučian, ako novozvolený farár, prišiel práve v revolučnej jari roku 1848 a na vlastnej koži pocítil účinky mladej maďarskej revolučnej slobody, nastupujúcej práve v tom čase svoju cestu.

Maďari, ako vieme, si revolučné zásady „slobody, rovnosti, bratstva“ vysvetľovali inak pre seba a inak pre nemaďarské národy. Už po prvom slovenskom národnom zhromaždení v Liptovskom Sv. Mikuláši (10. mája 1848) chceli zlapať vodcov slovenského pohybu Michala Miloslava Hodžu, Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana, ktorí sa len útekom do Prahy mohli zachrániť. (Ľudovítovi Štúrovi pomáhal na ceste cez Považie práve Juraj Hodža, doprevadiac ho šťastne až do Modry.)⁵

Nečudo, keď sa starosť maďarónskych stoličných činiteľov v Turci – a na Turiec malo vedenie maďarskej revolúcie poriadne namierené – obrátila v prvom rade na Ondreja Hodžu a sledovala každý jeho krok. Ich pozornosti neušlo, že Ondrej Hodža, sotva nastúpil kňazský úrad, už začal svoje – v tom čase ozaj prepotrebné – verejné účinkovanie tak, že vysvetľoval na sučianskom námestí zhromaždenému ľudu uhorské revolučné zákony, najmä zákon o zrušení poddanstva, a zdôrazňoval potrebu zrovnoprávnenia slovenského národa.⁶ Ale nielen to. Ondrej Hodža krátko po mikulášskom zhromaždení na zasadnutí turčianskeho stoličného zhromaždenia 27. mája 1848 v Turčianskom Sv. Martine predložil a odôvodňoval návrh slovenských členov stoličného zhromaždenia na používanie slovenčiny v sto-

5 Dohnány, Mikuláš: *Historia povstaňja slovenskeho z roku 1848*. [Skalica 1850,] s. 61.

6 Žilka, Július: *Z minulosti Sučian a ev. a. v. cirkvi sučianskej*, s. 152. [Drahan, H. S.: *Slovenský dobrovoľník, mučedník Juraj Langsfeld*. Kremnica 1923, s. 24.]

ličnej kongregácii.⁷ Pochopiteľne, návrh vyvolal veľkú nevôľu medzi turčianskymi maďarónmi a s Ondrejom Hodžom sa musel urobiť poriadok. Hodžu v júni 1848 chytili a odviekli do Martina, kde ho internovali, domnievajúc sa, že sa takto azda polepší.

No Ondrej Hodža sa nepolepšil; skôr naopak, pretože na plenárnom zasadnutí stoličného zhromaždenia v Turčianskom Sv. Martine 2. októbra 1848, spolu s Jozefom Horváthom, turčiansko-svätomartinským evanjelickým farárom, viedol ďalší odpor proti šovinistickým nábehom maďarského revolučného režimu. Obaja, spolu so svojimi druhmi, sa nebáli na tomto zasadnutí vyhlásiť údajný manifest cisára Ferdinanda, namierený proti Hurbanovi, M. M. Hodžovi a Štúrovi, za falošný.⁸ Lajos Beniczky, maďarský vládny komisár pre päť slovenských stolíc, pelešiaci v Banskej Bystrici, už 10. októbra 1848 so svojou gardou vtrhol do Martina, dal uväzniť Ondreja Hodžu,⁹ Jozefa Horvátha, ako i On-

7 Klementis, E.: *Fragment z turčiansko-sv.-martinského župného archívu*. In: Slovenské pohľady, 1926, s. 554.

8 Klementis, E.: *Paberky z dejín povstania 1848/49*. In: Slovenské pohľady, 1926, s. 677 – 679. Správne poznamenal Klementis na konci svojho článku: „Týmto skutkom dokázali Turčania, že im nešlo o bezpečnosť, ale o víťazstvo slovenskej myšlienky.“ Dohnány, M.: *Historia povstaňia slovenského z roku 1848*, s. 133: „Turčanou mali Maďari už dávno vo veľkom podozreň. Podozreňja toto pritťahlo na nich rázno vystupovaňja jednotlivcou vo schuodzkach stoličných za reč slovenskú (abi táto do súdou a administrácie stoličnej sa uvjedla); odopreňja pravdivosti manifestu, pod menom Cisára Ferdinanda proti Slovákovi vidaného; protiňja sa dávať regrútom do bataillonou maďarských atď.“

9 Klementis, E.: *Paberky z turčianskeho župného archívu*. In: Zborník Matice slovenskej V, s. 184: „Rozkazom ministerstva vnútra pod č. 7836/2669 a 7892/2665 zo dňa 17. VIII. 1848, intimovaným samým ministrom Bartolomejom Szemere, spečatený bol osud neohrozeného Ondreja Hodžu, ev. farára v Sučanoch. Dobré sa vedelo, že po stálom policajnom dozore nasleduje žalár. Mikulášom Fritsom avizovaný konvent v Sučanoch, Hodžova intervencia u Beniczkeho v prípade Špárnensisovom, Špárnensisovo násilné oslobodenie, udanie vládnej kliky a maďarónskych farárov len urýchlilo jeho uväznenie. Týmto činom nebola však perzekúcia dokončená, nariadený bol ešte i popis majetku panslávskych buričov, aby i hmotne boli zničení. Takto sa stalo i u Ondreja Hodžu v Sučanoch, ako to dokazuje dokument, nájdený v našom župnom archíve, o vykonanom popise majetku...“

drejovho otca Jána Hodžu staršieho z Rakše, a odviekol ich v ťažkých putách s ostatnými národne uvedomelými Martinčanmi a Turčanmi na bezpečnejšie miesto do Banskej Bystrice (z nich Jozefovi Horváthovi sa podarilo – cestou na voze – v noci prepíliť si putá a vyslobodiť sa), kde boli uvrhnutí do temného žalára stoličného dómu.¹⁰ V tomto temnom žalári trpel Ondrej Hodža tri mesiace a za svoje vyslobodenie mohol ďakovať len vtedajšiemu napredovaniu cisárskeho vojska na Slovensku a ráznemu písomnému zakročeniu cisárskeho generála Götza na banskobystrickom magistráte.

Kalvária Ondreja Hodžu však nemala byť ešte skončená. Keď Sučanec, slovenský dobrovoľník Ďurko Langsfeld, v národných veciach žiak a oddaný spolupracovník Ondreja Hodžu, so svojou dobre zorganizovanou dobrovoľníckou čatou v prvých dňoch júna 1849 v šútovskej doline zastavil maďarských honvédov majora Armina Görgeya, Görgey poslal hneď trestný odiel do Turca, ktorý si vzal na mušku najmä Sučany. Ondrej Hodža a Ďurko Langsfeld sa museli ukryť pred pomstou Görgeya, obávajúc sa najkrutejšieho trestu. Hodžov úkryt görgeyovci nemohli vypátrať; podarilo sa im však prísť na stopu úkrytu Ďurka Langsfelda. Toho 20. júna 1849 chytili, zviazali a odviekli do Kremnice, kde ho Görgeyov náhly vojenský súd odsúdil na smrť a už 22. júna dal ukrutným spôsobom popraviť. Podobnému osudu by nebol ušiel ani Ondrej Hodža, keby ho boli chytili. Po porážke maďarskej revolúcie bol to práve Ondrej Hodža, ktorý sa 28. októbra 1849 so slovenskými dobrovoľníkmi vybral do Kremnice k hrobu Ďurka Langsfelda a povedal nad hrobom reč na slová Jána Kollára: „*Pre muža za národ čestne padnúť je toľko, ako zvíťaziť.*“¹¹

10 Klementis, E.: *Obrázok zo slovenského povstania roku 1848*. In: Slovenské pohľady, 1926, s. 85 – 86. Tenže: *Z turčianskych udalostí v rokoch 1848 – 49*. In: Slovenské pohľady, 1906, s. 606 – 607.

11 Drahan, H. S.: *Slovenský dobrovoľník, mučedník Juraj Langsfeld*, s. 44. Podľa Ondreja Hodžu bol Langsfeld popravený 23. júna 1849. (Národ-

Odhodlanosť Ondreja Hodžu neohrozene sa zúčastniť na akejkoľvek národnej práci neprestala ani po skončení maďarskej revolúcie. Už predtým bol známy v kultúrnom živote Turca, keď na prvých slovenských ochotníckych divadelných predstaveniach v Turčianskom Sv. Martine v rokoch 1839 – 1844 (ktoré patri-li medzi prvé slovenské divadelné predstavenia vôbec) bol jedným z hlavných ochotníkov.¹²

Ako nebojácny národovec, požívajúci všeobecnú dôveru svojich rodákov, bol členom turčianskeho stoličného výboru, do ktorého ho niekoľko ráz zvolili. V turčianskom stoličnom výbore bol prvotriednym debatérom a upútal na seba pozornosť svojou pohotovosťou pri obrane slovenských práv. Kedykoľvek zasiahol do debaty, dôvody jeho reči imponovali nielen jeho ideovým priateľom, ale i nepriateľom. Ale nielen jeho pohotovosť, ale i sila jeho myšlienok prekvapovala a účinkovala. Vedel vždy veľmi dobre vycítiť, aký zmysel má ten alebo onen úradný návrh turčianskych stoličných pohlavárov a hneď pohotovo zaujal stanovisko k nemu alebo k prípadným fígľom stoličnej maďarónskej kliky, ukrytým v takomto návrhu. Maďarónska klika, ak inak nemohla a ak jej rozum zastal, pomáhala si potom už len násilnosťami.¹³ Ondrej Hodža bol ako rečník priamy; bez fráz, bez okolkov hovoril, ako mu „duch dával vymlúvať“. Jeho vystúpenia síce nemali diplomatickú uhladenosť, ale zato každý ho rád počúval, lebo hovoril z presvedčenia, jasne, dôsledne.¹⁴

Ani po smrti mu nedali pokoja; na pohrebe, na ktorom sa zhromaždili takmer všetci poprední slovenskí činitelia, vtedajší martinský hlavný slúžny, povest-

nie noviny, č. 40 z 5. apríla 1887, článok K „Rozpomienke.“) [Správny dátum je 22. júna 1849.]

12 Kohút, Jozef: *Priebeh života slovenského divadla v Turčianskom Sv. Martine*. In: Slovenské pohľady, 1911, s. 165.

13 Pešťbudínske vedomosti, č. 54 z 20. septembra 1861 a č. 60 z 11. októbra 1861 o zhromaždení turčianskeho stoličného výboru.

14 Cirkevné listy, 1888, s. 120.

ný Attila Ujhelyi, surovým spôsobom prerušil mošovského farára Dobruckého v pohrebnej kázni, v ktorej sa Dobrucký chcel dotknúť i bohatej Hodžovej národnej činnosti, a zakázal mu v takomto smere v kázni pokračovať.¹⁵ Pohoršenie bolo všeobecné, také, že Ujhelyi, ktorý podobným spôsobom chcel na cintoríne prerušiť i reč Pavla Mudroňa, musel sa utiahnuť pred rozhorčenosťou okolostojacich, ktorí na čele s Ivanom Daxnerom chceli sa už-už vrhnúť na Ujhelyiho.¹⁶

15 O výčine Attilu Ujhelyiho na pohrebe Ondreja Hodžu priniesli Národné noviny v čísle 90 z 2. augusta 1888 túto správu:

„Pohanená pohravná bohoslužba v Sučanoch.

Dňa 1. augusta pochovávali sme v Sučanoch vyslúžilého farára sučianskeho a seniora turčianskeho Andreja Hodžu, nášho znamenitého bojovníka, pracovníka a trpitela. Zhromaždilo sa veľmi mnoho trúchliacich, lebo Hodža mal meno ďaleko za hranice svojej cirkvi i svojho seniorátu, a všade bol ctený a vážený čo bezúhonný, oduševnený kňaz a čistý patriot bez bázne a skrývania sa. Mysleli sme, že taký všeobecne vážený muž pochovaný bude pri tichosti a žiali všetkých zúčastnivších sa na pohrebe. No tak nestalo sa. Na pohrab prišiel slúžny martinského okresu Attila Ujhelyi, ale nie čo inšpektor turianskej cirkve, nie čo evanjelik, ale ako sa ukáže, čo policajt a rušiteľ obradu. Tento človek opovážil sa totiž pretrhnúť kázeň pána farára Dobruckého tak, že vyšiel z lavice na prostred kostola až ku kancľu a zavolať po maďarsky kazateľovi pred celým tisícovým zástupom: „Ja som hlavný slúžny, nedovoľujem Vám tak ďalej rozprávať.“ Toto neslýchané prestúpenie cirkevného i kriminálneho zákona bolo tak drzé, neočakávané, že celé nábožné množstvo zostalo v nedorozumení a pán farár prestal na chvíľu. Myslíme a očakávame, že patričné vrchnosti zakročia proti tomuto buričovi a pohaniteľovi cirkevného obradu.“

Turčiansky evanjelický seniorálny konvent hneď na nasledujúci deň po pohrebe sa rozhodol postaviť Attilu Ujhelyiho pred konzistoriálny súd, súčasne ho suspendovať z úradu turianskeho inšpektora, u svetského súdu žiadať proti nemu kriminálku a toto všetko oznámiť i stoličnej vrchnosti. – Bohužiaľ, vyššie cirkevné vrchnosti zmenili toto rozhodnutie a svetský súd zas zastavil proti Ujhelyimu trestné pokračovanie, takže sa Ujhelyimu za jeho surový výčin na pohrebe nič nestalo. Od maďarského režimu, pravda, inšie sa ani nedalo očakávať.

16 Sám Ujhelyi opisuje tento svoj cintorínový výstup v brožúre *Egy kép a dunáninneni ág. h. ev. egyházkerület beléletéből* (Obraz z vnútorného života pred dunajského ev. a. v. cirkevného distriktu) takto: „*Csendőrség rendelkezésemre nem állván, s látva, hogy több pansláv nagyon szemmel kísér s főleg egy Daxner Iván nevű rabiátus egyén lépten-nyomon követ, nehogy valami botrány támadjon, nagy sajnálkozásukra azoknak, kik tettelegességet terveztek, Mudrony beszédét be nem szüntettem...*“ („Nemajúc k dispozícii žandárov a vidiac, že viacej panslávov ma veľmi pozoruje a najmä istý Ivan Daxner, rabiátny človek, ma na každom kroku sleduje, aby nepovstal nejaký škandál, na veľkú ľútosť tých, ktorí telesne mi

Ondrej Hodža mal i literárne nadanie. Do *Národného kalendára* Matice slovenskej (ročník I. na rok 1866 a ročník II. na rok 1867) napísal obširnú vychovávateľskú úvahu pod názvom *Matko zo Slovan*. Bol riadnym dopisovateľom *Štúrových Slovenských národných novín* a jeho články a listy sú roztrúsené po niekoľkých našich slovenských časopisoch.

V sučianskej evanjelickej cirkvi Ondrej Hodža nemal na ružiach ustlané ani počas tzv. patentálnych bojov¹⁷, ani potom. Hoci sa všemožne staral o cirkev i hmotne i mravne, dostalo sa mu uznania od vlastných cirkevníkov až po smrť. Keď prišiel za rímskokatolíckeho farára do Sučian Jozef Paulovics, ktorý i pre osobné ambície začal zjavne maďarončiť, život Ondreja Hodžu v Sučanoch sa stal ešte ťažším. Paulovics totiž – ako sám neskôr bez okolkov priznal¹⁸ – prišiel do Sučian najviac preto, aby kazil prácu pansláva Hodžu.¹⁹ Aby sa dosiahol rozkol medzi Sučancami pre oslabenie Hodžovej národnej pozície, i v obci i v stoličnom výbore, Paulovics vnášal medzi svojich cirkevníkov najštvavejšie konfesiónálne heslá. Strpčil tým dôkladne život nielen Ondrejovi Hožovi, ale i jeho synovi Jánovi M.

chceli ublížiť, nezastavil som reč Mudroňovu.“) Ako vidieť, veľká moc hlavného slúžneho Ujhelyiho bez žandárov nebola nič platná. Toto Ujhelyi vo svojej brožúre sám verejne priznal.

17 [Patentálne boje. Cisársky patent z 1. septembra 1859 reorganizoval správu protestantských cirkví v Uhorsku. Postavili sa zaň slovenskí evanjelici, ktorým umožňoval prevziať cirkevnú správu na Slovensku do svojich rúk. Proti nemu boli maďarské šľachtické kruhy, ktoré chceli pomocou cirkví presadzovať svoje záujmy. Nakoniec viedenský dvor roku 1860 ustúpil od presadzovania ustanovení patentu a ponechal to na rozhodovanie samých cirkevných zborov, kde mali prevahu maďarskí protestanti.]

18 Žilka, Július: *Z minulosti Sučian a ev. a. v. cirkvi sučianskej*, s. 154.

19 Paulovics bol veľký prívrženec maďarónskej stoličnej kliky, a tak nemožno sa nepresláviť ani pri oboch povestných sučianskych voľbách (roku 1879 a roku 1881). Preto vo volebných pesničkách počas volieb roku 1881 dostalo sa miesta i Paulovicsovi: „Pavlovič je veľký korteš, robí nám len samú nepleš!“

Hodžovi, ktorý sa po otcovom odchode na odpočinok stal farárom sučianskej evanjelickej cirkvi.²⁰

Ondrej Hodža²¹ bol dva razy ženatý. Prvou jeho ženou [s ktorou sa oženil v roku 1851], bola Emília Plechová, dcéra Jána Plecha, evanjelického farára-seniora z Liptovského Svätého Petra. S ňou mal dvojce detí: Ľudmilu, ktorá sa vydala za Gabriela Izáka, evanjelického farára v Ponikách, a Jána Miloslava, neskoršieho evanjelického farára v Sučanoch a turčianskeho seniora.²² S druhou ženou Klementínou, sestrou zomrelej Emílie, mal syna Milana.

Matka Milana Hodžu bola žena neobyčajne ideálna, až puritánsky cnostná, uzavretá do seba, ale citovo hlboko založená; keď si niekto vedel nájsť cestu k jej srdcu, vyliala naň celý prúd lásky a dobra.²³ V Turčian-

20 Neustále Paulovicsove mrzké štvance proti Hodžovi a vôbec proti evanjelikom v Sučanoch pomohli neskôr nielen oslabiť vplyv Ondreja Hodžu v obci, ale – na veľkú radosť maďarónskej stoličnej kliky – aj vytlačiť ho zo stoličného výboru. V ňom maďarónom veru odľahlo, keď sa nemuseli viac obávať Hodžovho ostrého pozoru.

21 Ondreja Hodžu preto píšem Ondrej, lebo sa v mladších rokoch na literárnych prácach tak podpisoval. V rodine ho, ako svedčí jeho syn Ján M. Hodža, stále dôsledne volali Ondrej. Aj Andrej Sládkovič bol v mladom veku Ondrej a účastníci memorandového zhromaždenia roku 1861 v Turčianskom Sv. Martine, ktorí sa tak volali, tiež boli takmer napospol Ondrejovia. (Pozri aj Pešťbudínske vedomosti, č. 26 zo 14. júna 1861.)

22 [Tvrdenie autora textu I. Thurzu o tom, že matkou dcéry Ondreja Hodžu Márie Ľudmily bola jeho prvá manželka Emília je problematické. Manželom Emílii a Ondrejovi Hodžovcom sa narodil v roku 1856 skutočne syn Ján Miloslav Hodža. Jeho matka v roku 1857 zomrela a ročného chlapčeka si vzali do opatery starí rodičia do Sv. Petra, ktorí ho dali vo Viedni vyšťudovať za ev. a. v. kňaza. V roku 1859 sa Ondrej Hodža oženil po druhý raz – s Klementínou, sestrou svojej prvej manželky, s ktorou mal syna Milana Hodžu. Medzitým sa však zrejme narodila Ondrejovi Hodžovi v roku 1863 dcéra Mária Ľudmila, ktorá sa neskôr vydala za Gabriela Izáka, s ktorým mala štyri deti. Zomrela v roku 1928. Zatiaľ nepoznáme meno matky Márie Ľudmily. V žiadnom životopise Milana Hodžu sa neuvádza, že by mal vlastnú sestru Máriu Ľudmilu. Túto dcéru Ondreja Hodžu spomína vo svojej knihe Oľga Votočková-Lauermannová: *Dr. Milan Hodža – stručný prehľad života a diela* (Praha 1938). Údaje o rodine M. Hodžu sú konfrontované tiež s prácou J. Žilku: *Z minulosti Sučian a ev. a. v. cirkvi sučianskej* (Prešov 1933).]

23 Z rozpomienok Anny Stykovej, uverejnených pod názvom *Hodžovo*

skom Sv. Martine s rodinou Mudroňovskou, Kunayovskou, Pivkovskou atď. propagovala návrat k národnému kroju a zúčastnila sa na každej práci pri pozdvihnutí slovenských žien.²⁴ Takúto prácu vďačne vykonávala i v Živene, spolku slovenských žien, kde bola členkou výboru. Keďže už v roku 1888 ovdovela, prichodilo jej v dvojnásobnej miere, a to z nepatrnej penzie, starať sa o synovu výchovu, čo ona i heroicky robila, vidiac, že syn je duševne neobyčajne nadaný a že jej, ako matke, treba prinášať obete na prospech čím najlepšej synovej výchovy. I pri jeho žurnalistickom povolani vedela pri-niesť nejednu obeť na oltár svojej materinskej lásky, najmä keď *Slovenský týždenník* – kým ho Milan Hodža nielen redigoval, ale i vydával – mával časté finančné problémy. Celý jej majetok šiel na toto synovo národné podujatie, kvôli udržaniu ktorého vedela ona takpovediac od úst si odtrhnúť, len aby tlačené synovo slovo v *Týždenníku* mohlo ďalej prebúdať široké slovenské masy. Škoda, že sa nedožila najväčšej materinskej radosti: vidieť svojho syna všeobecne uznávaného, zaujímajúceho jedno z najvyšších postavení v československom štáte. (Umrela 1. júla 1917.)

* * *

Sučianska evanjelická fara má dávne vzťahy k slovenskej literatúre. Už prvý jej obyvateľ po tolerančnom patente, farár August Doležal (1737 – 1802) bol literárne činný. V Sučanoch napísal dielo *Pamětná celému světu Tragoedia, anebožto Veršované vypsání žalostného Prvních rodičů pádu* (Skalica 1791). Toto teologicko-filozofické dielo je predchodcom slávnej *Tragédie člověka* Imricha Madácha. Doležal pracoval aj inak literárne; bol i členom krúžku literátov, zoskupených okolo

detstvo v 26. čísle Slovenského denníka z 1. februára 1928.

24 J. M. H. (Ján M. Hodža), Matka Dr. Milana Hodžu. (Kostolný, Andrej: *Slovenské matky*, s. 150.)

Ondreja Plachého a zaplňajúcich svojimi príspevkami *Staré noviny literního umění* (1785). Literátom bol i bezprostredný predchodca Ondreja Hodžu, farár Juraj Kuorka (1811 – 1848). Napísal dvojzväzkové dielo *Pokračující Historia anebo Pamětnosti církvi evanj. Sučanské* (1844, 1845 a n.). Bez Kuorkovej *Historie* nebolo by takmer možné písať o starých dejinných udalostiach Sučian. Literárne činní sú i všetci štyria nástupcovia Ondreja Hodžu – Ján M. Hodža (Ondrejov syn, starší Milanov brat, teraz na odpočinku v Modre), Fedor Ruppeldt (farár v Žiline), Miloš Hodža (Ondrejov vnuk, Jánov syn, teraz dištriktuálny farár v Bratislave) a Vojtech Hruška (sučiansky farár).

III.

DETSTVO

Keď sučianska pôrodná baba Leporiska včasráno 1. februára 1878 išla „po práci“ domov, stretla sa s tvrdým sučianskym talmudistom Spitzerom, ktorý sa jej opýtal: „*Však ste boli na fare a čo ste tam ulovili?*“ – „*Chlapca, ako buk*“ – odpovedala – „*veru neúrečného, ako už dávno nie.*“ – „*Veď sa aj tak patrí*“ – poznamenal Spitzer – „*za osemnásť rokov mal času narásť v živote matky na obra. A aj bude z neho obor, – lebo i Sára porodila v starobe Izáka, ktorého pamiatka až podnes žije!*“ – A chýr o tom sa rýchle rozšíril po Sučanoch.

Talmudista Spitzer správne hovoril o osemnástich rokoch, lebo druhá žena Ondreja Hodžu Klementína²⁵ bola už 18 rokov vydatá a doteraz nemala deti. Zavládla preto všeobecná radosť v celej Hodžovskej rodine nad narodením najmladšieho Hodžu a brat Klementíny

25 Narodená v roku 1842.